
Safarkii Qalbiga ee Ramadan
QORAAGA
C/CASIIS(CAATEEYE)

Safarkii Qalbiga ee Ramadan

Safarkii Qalbiga ee Ramadan

Qoraaga

C/casiis (Caateeye)

بسم الله الرحمان الرحيم

© Xuquuqda buugan oo dhammi way dhawran tahay. Dhiganahan qayb ka mid ah iyo isaga oo dhan midna, waxba lagama doorin karo, looma adeegsan karo u jeedo ganacsi, si ay ahaataba laguma tagri fali karo mudnaantiisa, iyada oo aan oggolaanshiiyo qoran laga haysan qoraaga.

ccasiisismaaciil4@gmail.com

2026 jan 18

Hargeisa,Somaliland

Rajaawi books

Tusmada

HORDHAC

1. Kalimad Furitaan: Qalbi Maxaa Ka Dhigaya Nool?
2. Ramadan – Bisha Dib-u-Dhalashada Ruuxda
3. Ujeeddada Buuggan iyo Sida Loo Adeegsado

QAYBTA KOOWAAD: Kahor Safarka (**Diyaarinta Qalbiga**)

4. Toobad: Albaabka Raxmadda
5. Niyad: Jiheynta Safarka
6. Is-Xisaabin: Qalbiga La Fadhiiso
7. Cafis iyo Ka Saaridda Culayska Nacaybka
8. Ka Fogaanshaha Dambiyada Qarsoon
9. Qorshe Ruuxi ah oo 30 Maalmood ah

QAYBTA LABAAD: Baraarug (**Maalmaha 1–7**)

10. Macnaha Dhabta ah ee Soonka
11. Ilaalinta Carrabka
12. Ilaalinta Indhaha iyo Dhagaha
13. Salaadda oo Qalbiga Lagu Tukado
14. Dulqaad iyo Xakamaynta Nafta
15. Waqtiga iyo Barakadiisa
16. Isbedelka Ugu Horreeya

QAYBTA SEDDEXAAD: Nadiifin (**Maalmaha 8–15**)

17. La Noolaanshaha Qur'an
18. Ducada: Xidhiidhka Tooska ah ee Ilaahay
19. Sadaqo: Daahirinta Maalka iyo Qalbiga
20. Toobad Joogto ah
21. Samir Qoto-Dheer
22. Qalbiga oo Ka Xorooba Kibirka
23. Isku Kalsoonaanta Alle (Tawakkul)

QAYBTA AFRAAD: Qoto-Dheeraansho (**Maalmaha 16–23**)

24. Tahajjud: Sirta Habeenka
25. Kalinimo iyo Fikir
26. Xusuusta Geerida iyo Aakhirada
27. Is-Hoosaysiin iyo Khushuuc
28. Xoojinta Xidhiidhka Qoyska
29. Samaynta Caadooyin Wanaagsan

QAYBTA SHANAAD: Kacaanka Qalbiga (**10ka Dambe**)

30. Fadliga Tobanka Dambe
31. Laylatul Qadr: Habeenka Ka Khayrka Badan Kun Bilood
32. Dadaalkii Nabi Muhammad ee Habeennada Dambe
33. Ictikaaf iyo Ka Go′itaanka Mashquulka Adduunka
34. Ducadii Habeennada Dambe

QAYBTA LIXAAD: Kadib Safarka

35. Sida Loo Ilaaliyo Qalbiga Nadiifka ah
36. Shan Caado oo La Sii Wado Kadib Ramadan
37. Qorshe 90 Maalmood oo Iimaan-Dhis ah
38. Calaamadaha Ramadan La Aqbalo

GUNAANAD

39. Ballan aan La Galo Qalbiga
40. Ducada Gabagabada Safarka

HORDHAC

1. Kalimad Furitaan: Qalbi Maxaa Ka Dhigaya Nool?

Qalbigu waa xarunta nolosha ruuxiga ah ee bani'aadamka. Haddii uu qalbigu hagaago, camalka iyo akhlaaqduba way hagaagaan; haddii uu xumaado, nolosha oo dhan ayuu saameeyaa. Sidaas darteed Islaamku wuxuu si gaar ah u xoojiyey nadiifinta qalbiga.

Ilaahay wuxuu yidhi:

يَوْمَ لَا يَنفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ ۝ إِلَّا مَنْ أَتَى ٱللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ

"Maalinta aan maal iyo ubad toona wax tarayn,
marka laga reebo kan Ilaah ula yimaada qalbi nadiif ah."
— Qur'an 26:88–89

Aayaddani waxay tilmaamaysaa in badbaadadu ku xirnaan doonto xaaladda qalbiga. Qalbi nool waa mid Ilaahay xusuusta, ka cabsada dambiga, jecel wanaagga, kana degdega toobadda.

Rasuulka Alle ﷺ wuxuu yidhi:

أَلَا وَإِنَّ فِي الْجَسَدِ مُضْغَةً إِذَا صَلَحَتْ صَلَحَ الْجَسَدُ كُلُّهُ،
وَإِذَا فَسَدَتْ فَسَدَ الْجَسَدُ كُلُّهُ، أَلَا وَهِيَ الْقَلْبُ

"Ogaada, jidhka waxaa ku jira xubin; haddii ay hagaagto, jidhka oo dhan wuu hagaagaa; haddii ay xumaato, jidhka oo dhan wuu xumaadaa — ogaada, waa qalbiga."

Xadiiskan waxa lagu weriyey Sahih al-Bukhari iyo Sahih Muslim, wuxuuna si cad u muujinayaa in isbeddel kasta uu ka bilaabmo qalbiga.

Safarkani sidaas darteed waa safar dib loogu soo noolaynayo qalbi u baahan iftiin iyo hanuun.

2. Ramadan – Bisha Dib-u-Dhalashada Ruuxda

Ramadan waa bil Ilaahay u doortay inay noqoto xilli dib-u-habayn iyo nadiifin ruuxi ah. Soonku ma aha oo keliya ka fogaanshaha cuntada iyo cabitaanka, balse waa tarbiya qalbi iyo nafba.

Ilaahay wuxuu yidhi:

يَا أَيُّهَا ٱلَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ ٱلصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ

“Kuwa xaqa rumeeyow, waxaa laydinku waajibiyey soon sidii loogu waajibiyey kuwii idinka horreeyey, si aad u noqotaan kuwa Alle ka dhowrsada.”
— Qur'an 2:183

Ujeeddada soonku waa taqwo — qalbi feejigan oo si joogto ah u dareema joogitaanka Ilaahay.

Sidoo kale Ilaahay wuxuu yidhi:

شَهْرُ رَمَضَانَ ٱلَّذِي أُنزِلَ فِيهِ ٱلْقُرْآنُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِّنَ ٱلْهُدَىٰ وَٱلْفُرْقَانِ

“Bisha Ramadan waa tii lagu soo dejiyey Qur’aanka, isagoo u ah hanuun dadka, iyo caddaymo ka mid ah hanuunka iyo kala saaridda (xaqa iyo baadilka).” — Qur'an 2:185

Rasuulka Alle ﷺ wuxuu si gaar ah u dadaali jiray marka tobanka dambe la gaaro, sida ku sugan Sahih Muslim. Taas macnaheedu waa in Ramadan uu yahay fursad la xoojiyo xiriirka Ilaahay, lana gaaro heer ka sarreeya kii caadiga ahaa.

3. Ujeeddada Buuggan iyo Sida Loo Adeegsado

“Safarkii Qalbiga ee Ramadan” waa hage ku qaadaya safar nidaamsan oo ruuxi ah. Ujeeddadiisu waa:

- In la diyaariyo qalbi daacad ah ka hor Ramadan
- In 30-ka maalmood loo maro si qorshaysan oo macno leh
- In tobanka dambe si gaar ah looga faa’iidaysto
- In isbeddelka la gaaro uu sii jiro kadib Ramadan

Akhristaha waxaa lagu boorinayaa:

- Inuu si tartiib ah u akhriyo cutub kasta
- Inuu ku celceliyo aayadaha iyo xadiisyada
- Inuu milicsado macnahooda
- Inuu ficil ku dabaqo waxa uu bartay

Haddii qalbigu daacad noqdo, Ramadan wuxuu isu beddeli karaa bil isbeddel dhab ah oo nolosha oo dhan saameeya. Safarku wuxuu ka bilaabmaa gudaha, halkaas oo qalbigu go’aanka ka qaato.

QAYBTA KOOWAAD
Kahor Safarka (Diyaarinta Qalbiga)

Safar kasta wuxuu u baahan yahay diyaarin. Safarka Ramadan-na wuxuu u baahan yahay qalbi diyaarsan, niyad sax ah, iyo go’aan cad. Qaybtan waa aasaaska safarka; haddii aasaasku adkaado, safarku wuu fududaadaa.

1. Toobad: Albaabka Raxmadda

Toobaddu waa tallaabada ugu horreysa ee qalbi dib u soo noolaanaya qaado. Waa qirasho qalbi iyo ficilba leh: in qofku ka noqdo dambiga, ka qoomameeyo, isla markaana go’aansado inuusan ku laaban.

Ilaahay wuxuu yidhi:

وَتُوبُوا إِلَى ٱللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَا ٱلْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

“U toobad keena Ilaahay dhammaantiin, mu’miniintaow, si aad u liibaantaan.”
— Qur'an 24:31

Sidoo kale Ilaahay wuxuu ballan qaaday inuu aqbalo toobadda addoomihiisa:

وَهُوَ ٱلَّذِي يَقْبَلُ ٱلتَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَعْفُو عَنِ ٱلسَّيِّـَٔاتِ

“Isagu waa Kan aqbala toobadda addoomihiisa, kana cafiya xumaanta.”
— Qur'an 42:25

Ramadan ka hor, qalbigu ha sameeyo nadiifin: dambiyada muuqda iyo kuwa qarsoonba ha laga noqdo. Toobad dhab ahi waa furaha raxmadda.

2. Niyad: Jiheynta Safarka

Niyaddu waa jihada qalbiga. Waxay go’aamisaa in camalku noqdo mid la aqbalo iyo in kale.

Rasuulka Alle ﷺ wuxuu yidhi:

إِنَّمَا الأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ، وَإِنَّمَا لِكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوَى

“Camalku wuxuu ku xiranyahay niyadda, qof walbana wuxuu heli doonaa wixii uu niyey.”
— Sahih al-Bukhari iyo Sahih Muslim

Ramadan ka hor, is weydii: maxaan u soomayaa? Caado? Dad dartood? Mise Ilaahay dartii? Niyad saafi ah ayaa safarka ka dhigaysa mid miro dhal ah.

3. Is-Xisaabin: Qalbiga La Fadhiiso

Qalbigu mararka qaar wuxuu u baahan yahay kalinimo iyo run loo sheego. Is-xisaabintu waa in qofku dib u eego camalkiisa, wakhtigiisa, iyo jihadiisa.

Ilaahay wuxuu yidhi:

يَا أَيُّهَا ٱلَّذِينَ آمَنُوا ٱتَّقُوا ٱللَّهَ وَلْتَنظُرْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ لِغَدٍ

“Kuwa xaqa rumeeyow, ka dhowrsada Ilaahay, naf kastana ha fiiriso waxa ay u hormarisay berri (Aakhirada).”
— Qur'an 59:18

Ka hor Ramadan, qaado waqti aad ku qiimeyso naftaada:

- Salaaddaada sidee tahay?
- Xidhiidhkaaga Qur’aanka?
- Dambiyada aad ku soo noqnoqoto?

Is-xisaabintu waa tallaabo lagu toosiyo jihada safarka.

4. Cafis iyo Ka Saaridda Culayska Nacaybka

Ilaahay wuxuu ku amray:

وَلْيَعْفُوا وَلْيَصْفَحُوا أَلَا تُحِبُّونَ أَن يَغْفِرَ ٱللَّهُ لَكُمْ

“Ha cafiyaan, hana saamaxaan. Miyaad jeclayn in Ilaahay idiin dambi dhaafo?”
— Qur'an 24:22

Haddii aad rabto in qalbigaagu helo xasilooni Ramadan gudaheeda, ka saar culays kasta oo nacayb ah. Cafisku waa tallaabo aad ku nadiifinayso qalbigaaga adiga oo aan cid kale ku xirnayn.

5. Ka Fogaanshaha Dambiyada Qarsoon

Dambiyada qarsoon waa kuwa qalbiga si tartiib ah u dhaawaca: riya, kibir, xaasidnimo, iyo dembiyo qofku keligiis sameeyo.

Ilaahay wuxuu yidhi:

يَعْلَمُ خَائِنَةَ ٱلْأَعْيُنِ وَمَا تُخْفِي ٱلصُّدُورُ

“Wuxuu ogyahay khiyaanada indhaha iyo waxa laabta qariso.”
— Qur'an 40:19

Ramadan waa bil daahirnimo; sidaas darteed ka hor bilowgiisa, go’aan ka qaado inaad joojiso dembiyada qarsoon ee kugu soo noqnoqda.

6. Qorshe Ruuxi ah oo 30 Maalmood ah

Qorshahaagu ha ka koobnaado:

- Qayb maalinle ah oo Qur’aan ah
- Sadaqo joogto ah, xitaa yar
- Ducada subax iyo galab
- Tahajjud ugu yaraan dhowr habeen
- Is-xisaabin toddobaadle ah

Marka qalbigu toobad keeno, niyad saxo, cafis sameeyo, kana fogaado dambiga, safarku wuu fududaadaa. Qaybtan koowaad waa aasaaska; wixii ka dambeeya waxay ku dhismi doonaan waxa halkan lagu adkeeyo.

QAYBTA LABAAD

Baraarug (Maalmaha 1–7)

Toddobaadka ugu horreeya ee Ramadan waa marxalad baraarug. Waa waqti qalbigu ka soo tooso hurdo ruuxi ah, jidhkuna la qabsado cibaadada. Haddii bilowgu noqdo mid miyir leh, inta ka dambaysana way fududaataa.

1. Macnaha Dhabta ah ee Soonka

Soonku ma aha oo keliya ka fogaanshaha cunto iyo cabitaan; waa ka fogaanshaha wax kasta oo qalbiga dhaawaca. Ujeeddadiisu waa taqwo — qalbi feejigan oo Alle la jira.

Ilaahay wuxuu yidhi:

يَا أَيُّهَا ٱلَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ ٱلصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ

“Kuwa xaqa rumeeyow, waxaa laydinku waajibiyey soon sidii loogu waajibiyey kuwii idinka horreeyey, si aad u noqotaan kuwa Alle ka dhowrsada.”
— Qur'an 2:183

Rasuulka Alle ﷺ wuxuu yidhi:

مَنْ لَمْ يَدَعْ قَوْلَ الزُّورِ وَالْعَمَلَ بِهِ فَلَيْسَ لِلَّهِ حَاجَةٌ فِي أَنْ يَدَعَ طَعَامَهُ وَشَرَابَهُ

“Qofkii aan ka tagin hadalka beenta ah iyo ku dhaqankiisa, Ilaahay dan kama laha inuu ka tago cuntadiisa iyo cabitaankiisa.”
— Sahih al-Bukhari

Soonka dhabta ahi waa mid qalbiga beddela, ma aha mid kaliya jadwalka cuntada beddela.

2. Ilaalinta Carrabka

Carrabku waa xubin yar, balse dhibaato badan keenta. Been, xan, cay, iyo hadal aan faa’iido lahayn waxay dhaawacaan qalbiga soonka.

Ilaahay wuxuu ka digay xanta:

وَلَا يَغْتَب بَّعْضُكُم بَعْضًا ۚ أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَن يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ

“Ha isu xantinina; ma jeclaan lahaa midkiin inuu cuno hilibka walaalkiis oo meyd ah? Waad ka karaahaysataan.”
— Qur'an 49:12

Toddobaadkan koowaad, ka dhig carrabkaaga mid xaddidan: hadal khayr ah ku hadal ama aamusi.

3. Ilaalinta Indhaha iyo Dhagaha

Soonku wuxuu saameeyaa dhammaan xubnaha. Indhaha iyo dhaguhu waa albaabada qalbiga. Waxa ay arkaan iyo waxa ay maqlaan ayaa si toos ah qalbiga u gala.

Ilaahay wuxuu yidhi:

قُل لِّلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ

“Ku dheh mu’miniinta ha laabaan indhahooda, hana dhowraan xishoodkooda.”
— Qur'an 24:30

Baraaruggu waa inaad ogaato waxa aad gelinayso qalbigaaga.

4. Salaadda oo Qalbiga Lagu Tukado

Ramadan waa bil salaadda lagu nooleeyo. Khushuucu waa ruuxa salaadda.

Ilaahay wuxuu yidhi:

قَدْ أَفْلَحَ ٱلْمُؤْمِنُونَ ۝ ٱلَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ

“Way liibaaneen mu’miniinta, kuwa ku khushuuca salaaddooda.”
— Qur'an 23:1–2

Isku day in salaad kasta aad ku tukato si ka miyir badan sidii hore. Ka fikir aayadaha aad akhrinayso, ogowna inaad hor taagan tahay Ilaahay.

5. Dulqaad iyo Xakamaynta Nafta

Soonku waa dugsi samir. Gaajada iyo harraadku waxay baraan qofka xakamaynta nafta.

Rasuulka Alle ﷺ wuxuu yidhi:

الصِّيَامُ جُنَّةٌ

“Soonku waa gaashaan.”
— Sahih al-Bukhari iyo Sahih Muslim

Gaashaanku wuxuu kaa ilaaliyaa dambiga iyo cadhada. Haddii lagugu xanaajiyo, xusuusnow inaad sooman tahay.

6. Waqtiga iyo Barakadiisa

Ramadan waa bil barako leh. Waqtiyadu way ka qiimo badan yihiin kuwii hore.

Ilaahay wuxuu ku dhaartay waqtiga:

وَٱلْعَصْرِ ۝ إِنَّ ٱلْإِنسَانَ لَفِي خُسْرٍ

“Waqtiga ayaan ku dhaartay; insaanku khasaaro buu ku sugan yahay.”
— Qur'an 103:1–2

Toddobaadkan koowaad, samee jadwal cad: waqti Qur’aan, waqti duco, waqti fikir. Ha lumin maalmaha ugu qiimaha badan sanadka.

7. Isbedelka Ugu Horreeya

Baraaruggu wuxuu bilaabmaa marka qofku dareemo isbeddel yar oo qalbigiisa ka dhacay. Waxaa laga yaabaa inuu noqdo:

- Salaad ka khushuuc badan
- Carrab aamusan
- Indho dhowrsan
- Qalbiga oo si degan u duceeya

Isbeddel kasta oo yar waa bilow weyn. Toddobaadkan koowaad ha noqdo mid aad ku bilowdo nolol cusub oo qalbigaaga ku salaysan. Waxa aad halkan ku beerto ayaa midho dhalaya inta ka dhiman Ramadan.

QAYBTA SEDDEXAAD

Nadiifin (Maalmaha 8–15)

Marka baraaruggu dhaco, waxaa xiga nadiifin. Toddobaadkan labaad waa marxalad qalbigu ka sii daahirayo wasakhihii hore, kuna sii dhowaanayo Rabbigiis. Waa waqti la xoojiyo xiriirka Qur’aanka, la qoto-dheereeyo ducada, lana saxo gudaha qalbiga.

1. La Noolaanshaha Qur’aan

Ramadan waa bishii la soo dejiyey Qur’aanka. La noolaanshihiisu ma aha oo keliya akhris, balse waa faham, milicsi, iyo ku dhaqan.

Ilaahay wuxuu yidhi:

شَهْرُ رَمَضَانَ ٱلَّذِي أُنزِلَ فِيهِ ٱلْقُرْآنُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِّنَ ٱلْهُدَىٰ وَٱلْفُرْقَانِ

“Bisha Ramadan waa tii lagu soo dejiyey Qur’aanka, isagoo u ah hanuun dadka iyo caddaymo ka mid ah hanuunka iyo kala saaridda.”
— Qur'an 2:185

Sidoo kale Ilaahay wuxuu yidhi:

كِتَابٌ أَنزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِّيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ

“Kitaab barako leh ayaan kuu soo dejinnay si ay u milicsadaan aayadihiisa.”
— Qur'an 38:29

Isku day inaad maalin kasta akhrido qayb Qur’aan ah, kana qaad hal fariin oo aad ku dhaqanto.

2. Ducada: Xidhiidhka Tooska ah ee Ilaahay

Ducadu waa hadalka qalbiga ee u jeeda Ilaahay. Ramadan gudaheeda, albaabada raxmadda way furmaan.

Ilaahay wuxuu yidhi:

وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ ۖ أُجِيبُ دَعْوَةَ ٱلدَّاعِ إِذَا دَعَانِ

“Marka addoomadaydu kaa weydiiyaan aniga, anigu waan dhowahay; waan aqbalaa ducada midka i baryaya marka uu i baryo.”
— Qur'an 2:186

Rasuulka Alle ﷺ wuxuu yidhi:

إِنَّ لِلصَّائِمِ عِندَ فِطْرِهِ دَعْوَةً لَا تُرَدُّ

“Qofka sooman marka uu afurayo wuxuu leeyahay duco aan la celin.”
— Sunan Ibn Majah

Ka dhig afurka ka hor waqti aad si gaar ah ugu duceyso.

3. Sadaqo: Daahirinta Maalka iyo Qalbiga

Sadaqadu waxay nadiifisaa maalka, waxayna jilcisaa qalbiga.

Ilaahay wuxuu yidhi:

خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِم بِهَا

“Ka qaad maalkooda sadaqo si aad ugu daahiriso uguna nadiifiso.”
— Qur'an 9:103

Rasuulka Alle ﷺ wuxuu ahaa kan ugu deeqsinimada badan, gaar ahaan Ramadan, sida ku sugan Sahih al-Bukhari.

Sadaqo ma aha lacag oo keliya; waa dhoolla-caddeyn, gargaar, ama hadal wanaagsan.

4. Toobad Joogto ah

Nadiifintu waxay u baahan tahay samir. Qofku markuu la dagaallamo naftiisa, wuxuu la kulmaa caqabado.

Ilaahay wuxuu yidhi:

إِنَّ ٱللَّهَ مَعَ ٱلصَّٰبِرِينَ

“Ilaahay wuxuu la jiraa kuwa samra.”
— Qur'an 2:153

Samirku waa furaha joogtaynta camalka wanaagsan.

6. Qalbiga oo Ka Xorooba Kibirka

Kibirka waa cudur qalbi oo halis ah. Wuxuu qofka ka hor istaagaa toobad iyo horumar.

Rasuulka Alle ﷺ wuxuu yidhi:

لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ مِنْ كِبْرٍ

“Jannada ma geli doono qof qalbigiisa ku jira xabbad yar oo kibir ah.”
— Sahih Muslim

Is-hoosaysiintu waa calaamad qalbi daahir ah.

7. Isku Kalsoonaanta Alle (Tawakkul)

Marka qalbigu nadiifo, wuxuu bartaa inuu ku tiirsanaado Ilaahay.

Ilaahay wuxuu yidhi:

وَمَن يَتَوَكَّلْ عَلَى ٱللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ

“Qofkii Ilaahay ku kalsoonaada, Isagu waa ku filan yahay.”
— Qur'an 65:3

Tawakkulku ma aha fadhiidnimo; waa dadaal iyo ku tiirsanaan isku lammaan.

Toddobaadkan labaad ha noqdo mid qalbiga ka nadiifiya wasakhda, kuna sii dhoweynaya Rabbigiisa. Waxa aad halkan ku xoojiso ayaa kuu diyaarin doona qoto-dheeraanshaha marxaladda xigta.

QAYBTA AFRAAD: Qoto-Dheeraansho (Maalmaha 16–23)

Tahajjud: Sirta Habeenka

Marka habeenku aamusnaado oo indhuhu seexdaan, qalbigu wuu soo jeedaa. Salaadda habeenku waa meel uu addoonku si gaar ah ugu dhowaanayo Rabbigiisa. Waa wakhti qalbigu ka faaruqo mashquulka dunida, una jeesto iftiinka Alle.

Alle wuxuu ku sifeeyey kuwa habeenkii u istaaga cibaadada:

كَانُوا قَلِيلًا مِّنَ اللَّيْلِ مَا يَهْجَعُونَ ۝ وَبِالْأَسْحَارِ هُمْ يَسْتَغْفِرُونَ

“Waxay ahaayeen kuwo habeenka wax yar ka seexda, waaberigana dambi-dhaaf way dalbi jireen.”
— Qur'an 51:17–18

Nabigu ﷺ wuxuu tilmaamay fadliga salaadda habeenka:

أَفْضَلُ الصَّلَاةِ بَعْدَ الْفَرِيضَةِ صَلَاةُ اللَّيْلِ

“Salaadda ugu fadliga badan faradka ka dib waa salaadda habeenka.”
— Muhammad (Waxaa weriyey Muslim)
Tahajjud waa meel uu qalbigu ku ooyo, ku baryo, kuna bogsado.

Kalinimo iyo Fikir

Mararka qaar qalbigu wuxuu u baahan yahay kalinimo si uu u maqlo codkiisa gudaha. Fikirku waa muraayad qofku isku arko, khaladaadkiisana ku saxo.

Alle wuxuu amray ka fiirsashada makhluuqaadka iyo nafta:

إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَآيَاتٍ لِأُولِي الْأَلْبَابِ

“Abuurista samooyinka iyo dhulka iyo is-bedbedelka habeenka iyo maalinta waxaa ku sugan calaamado kuwa caqliga leh.”
— Qur'an 3:190

Fikirku wuxuu qalbiga u furaa albaabyo cusub oo faham iyo tawbad leh.

Xusuusta Geerida iyo Aakhirada

Xusuusta geeridu ma aha murugo keliya; waa baraarujin. Qalbiga og in safarkiisu socdo, wuxuu qiimeeyaa waqtiga, wuxuuna ka faa’iidaystaa fursadaha.

Nabigu ﷺ wuxuu yiri:

أَكْثِرُوا ذِكْرَ هَاذِمِ اللَّذَّاتِ

“Badso xuska kan baabi’iya raaxada (geerida).”
— Muhammad (Waxaa weriyey Tirmidhi)
Marka qalbigu xasuusto aakhirada, dunuubtu way yaraadaan, camalkuna wuu qurxoonaadaa.

Is-Hoosaysiin iyo Khushuuc

Khushuucu waa iftiin qalbiga ku soo dega marka uu dareemo weynaanta Alle. Qofka is-hoosaysiiya, Alle ayaa kor u qaada.

Alle wuxuu ku sifeeyey mu'miniinta:

قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ ۝ الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ

"Runtii way guuleysteen mu'miniinta; kuwa salaaddooda ku khushuuca."
— Qur'an 23:1–2

Khushuucu ma aha oo keliya aamusnaan jir ahaaneed, waa joogitaan qalbiyeed.

Xoojinta Xidhiidhka Qoyska

Ramadan waa waqti lagu soo nooleeyo jacaylka qoyska, la cafiyo, lana isu soo dhowaado. Qalbiga nadiifka ahi ma qaado jaritaan iyo xanaaq dheer.

Nabigu ﷺ wuxuu yiri:

مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيَصِلْ رَحِمَهُ

"Qofkii rumaysan Alle iyo Maalinta Aakhirada ha xiro qaraabadiisa."
— Muhammad (Waxaa weriyey Bukhaari iyo Muslim)

Xidhiidhka qoyska waa sabab barako iyo cimri dheeri ah.

Samaynta Caadooyin Wanaagsan

Qoto-dheeraanshaha dhabta ahi waa marka camalka wanaagsan uu noqdo caado joogto ah. Ramadan waa tababar; waxa lagu baranayo waa in la sii wado.

Nabigu ﷺ wuxuu yiri:

أَحَبُّ الْأَعْمَالِ إِلَى اللَّهِ أَدْوَمُهَا وَإِنْ قَلَّ

“Camalka Alle ugu jecel yahay waa kan joogtada ah, xitaa haddii uu yar yahay.”
— Muhammad (Waxaa weriyey Bukhaari iyo Muslim)

Haddii qalbigu barto joogteynta wanaagga, Ramadan kaliya ma aha bil wuxuu noqdaa bilow nolol cusub.

QAYBTA SHANAAD: Kacaanka Qalbiga (10ka Dambe)

1. Fadliga Tobanka Dambe

Tobanka dambe ee Ramadan waa waqtiga ugu qaalisan sanadka. Waa maalmo qalbigu ka guuro caadadiisii hore una gudbo kacaan dhab ah. Nabi Muxammad (NNKH) marka ay tobanku soo galaan, dadaalkiisu wuu labanlaabmi jiray.

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ:
كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا دَخَلَ الْعَشْرُ شَدَّ مِئْزَرَهُ، وَأَحْيَا لَيْلَهُ، وَأَيْقَظَ أَهْلَهُ

Macnihiisa: Caa’isha (RC) waxay tiri: Markii ay soo galaan tobanka dambe, Rasuulku (NNKH) wuu adkaysan jiray, habeenkiisa wuu noolayn jiray, qoyskiisana wuu kicin jiray.
— Sahih al-Bukhari (2024), Sahih Muslim (1174)

Tani waxay muujinaysaa in 10ka dambe aysan ahayn maalmo caadi ah, balse ay yihiin maalmo go’aan qaadasho iyo kacaan ruuxi ah.

2. Laylatul Qadr: Habeenka Ka Khayrka Badan Kun Bilood

Alle wuxuu Qur’aanka ku caddeeyay fadliga habeenkan:

إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ
وَمَا أَدْرَاكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ
لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ

Macnihiisa:
“Annagu waxaan ku soo dejinnay (Qur’aanka) Habeenka Qadarka.
Maxaad ku ogaysiiyay Habeenka Qadarka?
Habeenka Qadarka waa ka khayr badan kun bilood.”
— Qur'an 97:1–3

Kun bilood waa in ka badan 83 sano. Habeen keliya ayaa ka qiimo badan cimri dhan. Sidaas darteed, qalbigu waa inuu noqdaa mid feejigan, raadinaya habeenkaas habeen kasta oo ka mid ah 10ka dambe, gaar ahaan kuwa tirada kakan leh (21, 23, 25, 27, 29).

3. Dadaalkii Nabi Muhammad ee Habeennada Dambe

Nabigu (NNKH) wuxuu ku dadaali jiray cibaadada si ka badan sidii hore. Taasi waxay tusinaysaa in qofku uusan ku qanacsanayn waxa uu qabtay bilowga bisha, balse uu ku dhammeeyo si ka wanaagsan sidii uu ku bilaabay.

Qofka doonaya kacaan qalbi waa inuu:

- Habeenka kordhiyaa salaadda iyo Qur’aan akhrinta
- Yareeyaa hadalka aan faa’iidada lahayn
- Ka fogaadaa mashquulka adduun ee aan daruuriga ahayn
- Qoyska ku dhiirrigeliyaa cibaadada

4. Ictikaaf iyo Ka Go’itaanka Mashquulka Adduunka

Ictikaafku waa in qofku ku negaado masaajidka si uu qalbigiisa ugu xiro Alle. Waa go’itaan ku meel gaar ah oo laga go’o buuqa adduunka si qalbigu u maqlo codka iimaanka.

Waxaa sugnaatay in Nabigu (NNKH) ictikaaf sameyn jiray tobanka dambe ee Ramadan.
— Sahih al-Bukhari (2026)

Ictikaafku ma aha oo kaliya joogitaan masaajid; waa:

- Ka fogaanshaha wararka iyo mashquulka badan
- Ka fogaanshaha muranka
- In qalbigu helo kalinimo iyo khushuuc

5. Ducadii Habeennada Dambe

Caa'isha (RC) waxay waydiisay Nabiga (NNKH): Haddii aan helo Laylatul Qadr maxaan dhahaa?

اللَّهُمَّ إِنَّكَ عَفُوٌّ تُحِبُّ الْعَفْوَ فَاعْفُ عَنِّي

Macnihiisa: Ilaahow, Adigu waxaad tahay Mid Cafis Badan, waxaadna jeceshahay cafiska, ee i cafi.
— Jami` at-Tirmidhi (3513)

Ducadani waa mid kooban, laakiin qoto dheer. Waxay isku dartay qirasho, rajo, iyo baryo.

Ramadan ma aha oo kaliya bil la soomo; waa bil qalbiga lagu kiciyo. Qofka ku dadaala tobanka dambe si daacad ah, wuxuu ka bixi karaa Ramadan isagoo leh qalbi nadiif ah, yididiilo cusub leh, iyo xiriir adag oo uu la leeyahay Alle.

QAYBTA LIXAAD: Kadib Safarka

Ramadan waa dugsi. Laakiin guushu ma aha oo keliya inaad dhamaysato bisha; guushu waa inaad sii waddo wixii aad ku baratay. Qaybtan waxay kaa caawinaysaa in safarkii qalbiga uusan ku ekaan maalinta Ciidda, balse uu noqdo bilow nolol cusub.

1. Sida Loo Ilaaliyo Qalbiga Nadiifka ah

Alle wuxuu Qur’aanka ku yidhi:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَقِيمُوا كَمَا أُمِرْتُمْ

Macnihiisa: Kuwa xaqa rumeeyow, u istaaga (toonaada) sidii laydinku amray.
— Qur'an 11:112

Istiqoomadu waa sirta ilaalinta qalbiga. Qalbiga nadiifka ah wuxuu u baahan yahay:

- Xasuus joogto ah (dikri)
- Salaad joogto ah, gaar ahaan salaadaha sunnada
- Ka fogaansho meelaha qalbiga dhaawaca
- La socod iyo is-xisaabin toddobaadle ah

Nabigu (NNKH) wuxuu yidhi:

أَحَبُّ الْأَعْمَالِ إِلَى اللَّهِ أَدْوَمُهَا وَإِنْ قَلَّ

Macnihiisa: Camalka Ilaahay ugu jecel waa kan joogtada ah, xataa haddii uu yar yahay.
— Sahih al-Bukhari (6464), Sahih Muslim (783)

2. Shan Caado oo La Sii Wado Kadib Ramadan

1. **Qur'aan Maalinle ah** – Xitaa hal bog maalintii.
2. **Soon Sunnah ah** – Sida lixda maalmood ee Shawwaal. Nabigu (NNKH) wuxuu yidhi:

مَنْ صَامَ رَمَضَانَ ثُمَّ أَتْبَعَهُ سِتًّا مِنْ شَوَّالٍ كَانَ كَصِيَامِ الدَّهْرِ

Macnihiisa: Qofkii sooma Ramadan ka dibna ku daro lix maalmood oo Shawwaal ah, wuxuu la mid yahay mid sannadka oo dhan soomay.
— Sahih Muslim (1164)

3. **Salaadda Habeenka** (ugu yaraan labo rakcadood)
4. **Sadaqo Joogto ah** – Xitaa wax yar
5. **Ducada Subax iyo Galab** – Si qalbigu u sii ahaado mid ku xiran Alle

3. Qorshe 90 Maalmood oo Iimaan-Dhis ah

Ramadan kadib, samee qorshe saddex bilood ah:

Bisha 1aad:

- Dhiso joogtaynta salaadda iyo Qur’aanka
- Ka fogow dambiyada muuqda

Bisha 2aad:

- Ku dar cibaado dheeraad ah (soon sunnah, tahajjud)
- Akhri buug ku saabsan iimaanka ama akhlaaqda

Bisha 3aad:

- Diirada saar qalbiga: kibir ka saar, cafi dadka
- Qiimee horumarkaaga: maxaa isbeddelay?

Alle wuxuu Qur’aanka ku leeyahay:

إِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ

Macnihiisa: Alle ma dayaco ajarka kuwa wanaagga sameeya.
— Qur'an 9:120

4. Calaamadaha Ramadan La Aqbalo

Culimada waxay sheegeen in calaamadda camal la aqbalay ay tahay in camal kale oo wanaagsan lagu xigo.

Alle wuxuu yidhi:

إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ

Macnihiisa: Alle wuxuu aqbalaa oo keliya kuwa dhawrsada.
— Qur'an 5:27

Calaamadaha waxaa ka mid ah:

- Qalbiga oo ka jilicsan sidii hore
- Dembi nacaybkiisu sii kordhay
- Cibaado jacayl loo sameeyo, ee aan lagu khasbanayn
- Xidhiidhka dadka oo hagaaga

Haddii aad ka baxdo Ramadan adigoo leh qalbi ka wanaagsan kii aad ku gashay, waa bishii ku anfaca.

GUNAANAD

Ramadan wuxuu ahaa safar qalbi. Bilowgiisu wuxuu ahaa baraarug, dhexdiisuna nadiifin, dhammaadkiisuna kacaan. Haddaba gunaanadku ma aha dhamaad waa ballan cusub.

1. Ballan aan La Galo Qalbiga

Qalbigu waa xarunta isbeddelka. Haddii uu hagaago, noloshu way hagaagtaa.

Nabigu (NNKH) wuxuu yidhi:

أَلَا وَإِنَّ فِي الْجَسَدِ مُضْغَةً إِذَا صَلَحَتْ صَلَحَ الْجَسَدُ كُلُّهُ، وَإِذَا فَسَدَتْ فَسَدَ الْجَسَدُ كُلُّهُ، أَلَا وَهِيَ الْقَلْبُ

Macnihiisa: Jirka waxaa ku jira xubin; haddii ay hagaagto jirka oo dhan wuu hagaagaa, haddii ay xumaato jirka oo dhan wuu xumaadaa. Ogaada, waa qalbiga.

— Sahih al-Bukhari (52), Sahih Muslim (1599)

Ballanka aad la galayso qalbigaagu ha noqdo mid cad:

- Inaad ilaaliso salaadda
- Inaad ka fogaatid dambiyada qarsoon
- Inaad ku noolaato daacadnimo
- Inaad noqoto qof qalbi jilicsan leh

Alle wuxuu Qur’aanka ku leeyahay:

يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ
إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ

Macnihiisa: Maalin aan maal iyo carruur midna anfici doonin, marka laga reebo qof Ilaahay ula yimaada qalbi nadiif ah.
— Qur'an 26:88–89

Qalbiga saliimka ahi waa hadafka safarkan oo dhan.

2. Ducada Gabagabada Safarka

Safar kasta wuxuu ku dhammaadaa duco. Qalbiga ku soo maray Ramadan ha baryo Rabbi si uu u aqbalo, u xoojiyo, uguna sugo wanaagga.

رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

Macnihiisa: Rabbiyow naga aqbal (camalkayaga), adigaa wax maqla, wax og.
— Qur'an 2:127

رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ

Macnihiisa: Rabbiyow ha leexin qalbiyadayada ka dib markaad hanuunisay, naga sii agtaada naxariis; adigaa ah Bixiyaha.
— Qur'an 3:8

اللَّهُمَّ أَعِنِّي عَلَى ذِكْرِكَ وَشُكْرِكَ وَحُسْنِ عِبَادَتِكَ

Macnihiisa: Ilaahow iga caawi inaan ku xuso, ku mahadiyo, kuna caabudo si wanaagsan.
— Sunan Abi Dawud (1522)

Eraygii Ugu Dambeeyay

“Safarkii Qalbiga ee Ramadan” waa xusuus iyo wacyi. Haddii aad gaartay dhammaadka buuggan, ha u qaadan inuu yahay dhamaad safar, u qaado inuu yahay bilow nolol qalbi nadiif ah leh.

Ha sugin Ramadan kale si aad u bilowdo. Qalbiga la nadiifiyay maanta ayuu u baahan yahay in la ilaaliyo.

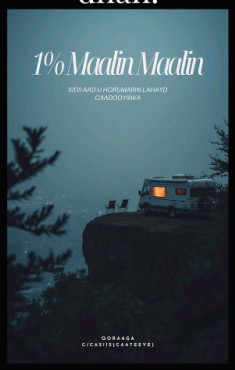
Alle ha naga aqbalo, hana ka dhigo kuwii qalbi saliim leh ku kulma Maalinta la kulanka. Aamiin.

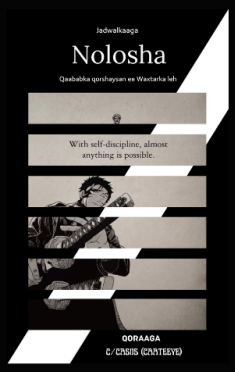
DHAMAAD

Safarkii Qalbiga ee Ramadan

Safarkii Qalbiga ee Ramadan waa buug ruuxi ah oo akhristaha ku hoggaaminaya safar qalbi oo ka bilaabma diyaarinta nafta ka hor Ramadan, kuna dhammaada ilaalinta iimaanka kadib marka bisha barakaysan la dhaafo. Buuggu wuxuu si tartiib ah u qaadaa akhristaha marxalado kala duwan baraarug, nadiifin, qoto dheeraansho, iyo kacaan qalbi iyadoo lagu xoojinayo aayado Qur'aan ah iyo axaadiis saxiix ah, si loo dhiso qalbi toosan, nadiif ah, oo ku xiran Alle. Ujeeddadiisu ma aha oo keliya in la wanaajiyo 30ka maalmood ee Ramadan, balse waa in la abuuro isbeddel waara oo qofka ka dhiga mid leh qalbi saliim ah, camal joogto ah, iyo nolol iimaan ku dhisan sannadka oo dhan.

C/casiis (Caateeye)